

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

PSIXOLOGIYADA SOTSIAL INTELLEKT MUAMMOSINING TADQIQI XUSUSIDA

Halimova Shaxnoza Karimovna

Osiyo xalqaro universiteti Pedagogika va psixologiya
mutaxassisligi 1 kurs magistranti

Sotsial intellektning tabiatini yoritishda intellekt bo'yicha mavjud psixologik yondashuvlarning umumiy holatini tahlil etib o'tishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bugungi kunga qadar mavjud yondashuvlarning quyidagi tartibdagi intellekt yondashuvlari sifatida qayd etish mumkin.

Intellektni tarkib topishi va shakllanishi bo'yicha sakkizta asosiy yondashuvlar mavjud bo'lib, ular keyingi bir qator ilmiy manbalarda qayd etilgan keltirib o'tiladi:

1. Intellektga fenomenologik yondashuv: intellekt ong mazmunining asosiy shaklli sifatida qaraladi (V.Keller; K.Dunker; M. Vertgeymer; Dj.Kempion va boshqalar).
2. Intellektga genetik yondashuv: intellekt insonning tashqi olam bilan o'zaro ta'sirlashuvining tabiiy sharoitidagi o'rab turgan muhit talablariga qiyin moslashuvi oqibati sifatida qaraladi (U.R.Charlzvort; J.Piaje).
3. Intellektga sostio-madaniy yondashuv: intellekt insonning ijtimoiylashuvi, shuningdek, madaniyatning maqsadli ta'siri natijasi (Dj. Brunner; L.Levi-Bryul; A.R.Luriya; L.S.Vigotskiy va boshqalar.).
4. Intellektga jarayonli - faoliyatli yondashuv: intellekt inson faoliyatining asos shakli sifatida (S.L.Rubenshteyn; A.V.Brushlinskiy, L.A.Venger; K.A.Abulxanskaya-Slavskaya va boshqalar.).
5. Intellektga ta'limi yondashuv: intellekt maqsadga yo'naltirilgan ta'limining mahsuli sifatida qaraladi (A.Staats; K.Fisher; R.Feyershteyn va boshqalar).
6. Intellektga axborot yondashuvi: intellekt axborotlarni qayta ishlashning elementar jarayonlari majmui sifatida (G.Ayzenk; E.Xant; R.Shternberg va boshqalar).
7. Intellektning funksional-darajaviy yondashuvi: intellekt har xil darajadagi bilish jarayonlarining tizimi sifatida (B.G.Ananev; E.I.Stepanova; B.M.Velich-kovski va boshqalar)
8. Intellektning regulyatsion yondashuvi: intellekt psixik faollikni o'zini o'zi regulyatsiya qilish omili sifatida (L.L.Terstoun va boshqalar).

Bizning maqsadimiz intellektning umumiy yondashuvlari tabiatiga xos jihatlarni va ular borasidagi ilgari surilgan ilmiy g'oyalarni chuqur tahliliga emas, balki

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

intellektning umumiy psixologik tabiatini yoritish uning sotsial rivojlanish, ijtimoiy shart-sharoitlarsiz mavjud bo'lmisligi to'g'risidagi yondashuvlarni o'zida aks ettirishi mumkinligidan dalolat bermoqda. Maboda fenomenologik yondashuv vakillari Kyoller, M.Vertgeymer, K.Dunkerning izlanishlari mazmuni tahlilida ham intellekt rivojlanishi; genetik yondashuv vakili U.R.Charlsvorzning ilgari surgan qarashlari oqibati; J.Piajening operatsional yondashuvi tabiati: aynan sotsial intellekt tabiatini yoritishga eng yaqin keladigan sotsial-madaniy yondashuv va maqsadga yo'naltirilgan ta'limiy yondashuv ham sotsial omillar ta'sirini chetlab o'tolmaydi. O'z navbatida biz shaxsning sotsial intellekti muammosini o'rganish barobarida intellektning boshqa qirralariga xos yondashuvlarni chetlab o'ta olmaymiz.

Bizning yuqoridagi ilmiy yondashuvlar va izlanishlar borasidagi tahlillarimiz sotsial intellektni ijtimoiy foydali moslashuvning namoyon bo'lishi tarzda talqin etishimizga olib kelmoqda. Masalan, ushbu fikrimizga mos V.Shternning intellektga xos bo'lgan quyidagi xulosasi, ya'ni intellekt "yangi hayotiy sharoitlarga moslashishga umumiy qobiliyatlik" tarzda qarashi va "moslashuv akti hayotiy masalalarni intellekt yordamida hal etish, fikrlashda ongning ongsizlik ustidan ustunlik qilishi barobarida amalga oshiriladi" degan mulohazasini keltirib o'tishimiz mumkin.

Ilmiy manbalarni o'rganishimizda e'tibor qaratiladigan yana bir jihat sotsial intellektning funksiyalariga aniqlik kiritishdan iborat. Ushbu masala bizning keyingi paragraflarda bitiruv malakaviy ishining metodikalarini tanlashimizga aniqlik kiritishi hamda ularni tatbiq etishdan olingan empirik materiallarni psixologik tahliliga yordam berishidan iborat bo'ladi. Sotsial intellekt funksiyalari bo'yicha ham izlanishlar olib borilgan N.A.Menchinskaya, Albuxanova-Slavskaya, N.I.Chuprikova, V.D.Shadrikov va boshqalar. Intellektning individual-shaxslilik xususiyatidan kelib chiqib, sotsial intellektning ikki tomonlama shartlanganlik asosida uning funksiyalarini izohlashimiz mumkin bo'ladi.

Yuqorida keltirilgan tadqiqotlarga ko'ra, shuningdek, psixologik-pedagogik adabiyotlarning nazariy tahlili quyidagi funksiyalarni ajratishga olib kelmoqda: bilish-baholash, kommunikativ-qadriyatli, reflektiv-korreksion. Endi ushbu funksiyalarning qisqacha mazmuniga to'xtalib o'taylik. Bilish baholash funksiyasi sotsiallashuv jarayonida, shaxslararo o'zaro ta'sirlashuv mazmunini aniqlashda atrofdegilarning real yordami, faoliyat natijalarining erishganligi uchun individual imkoniyatlarni aniqlashda namoyon bo'ladi. Shunga ko'ra sotsial intellekt faoliyat natijalarini bashorat qilish uchun zarur axborotlarni qayta ishlashni ta'minlaydi. Bir

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

tomondan shaxs boshqa insonlar faoliyatlari xarakteri haqidagi axborotlarni oladi, uni anglaydi va uning aqliy operatsiyalarni bajarishida bo'ysundiradi. Boshqa tomondan esa axborotlarni qayta ishlash jarayonida sodir bo'layotganlarning ahamiyati haqidagi xulosalarning shakllanishiga olib keladi.

Sotsial intellektning rivojlanganligi axborotlarni faol almashinuvini ta'minlaydi. O'tgan asrning 60-70 yillarida sotsial bilish va shaxsning kommunikativ qobiliyatlarini o'rganishga doir izlanishlar keng ko'lamda amalga oshirildi. Bu esa sotsial persepsiya muammosiga e'tibor qaratishga va sotsial intellektning tabiati va tarkibi to'g'risidagi ilmiy tasavvurlar asosida uni o'rganishning ilmiy asoslarini yaratilishiga olib keldi.

Sotsial intellektni o'lchashga mo'ljallangan birinchi ishonchli testni yaratgan J.Gilford uni umumiy intellekt omilidan mustasno bo'lgan va eng avvalo xulq-atvorga oid bo'lgan axborotlarni tushunishi bilan bog'liq bo'lgan intellektual qobiliyatlar tizimi sifatida o'rgangan.

Sotsial intellektni tashkil etuvchilari yetarlicha shakllangan sharoitda shaxs yuz berishi mumkin bo'lgan voqea va hodislar, uning talqin qilishni, kelajakdagi hodisalarga bashorat qilishiga imkon beradi. Shu sababli shaxsning amaliy masalalarni hal qila olish, verbal va ijtimoiy munosabatlarga qobiliyatligi sotsial intellektning tarkibini tashkil etuvchi asosiy komponentlar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. J.Paje "Psixologiya intellekta" Izbr. Psixiatr.M.1999 g.
2. E.Z.Usmonova «Psixologicheskiye igri i uprajeniya dlya razvitiya poznavatelnoy aktivnosti dashkolnikov i mladshix shkolnikov» T...1997 g.
3. I.Shvansara «Diagnostika psixicheskogo razvitiya» Praga 1997 g.
4. E.G'oziyev "Psixologiya" T...O'qituvchi. 1997 y.
5. E.G'oziyev "Tafakkur" psixologiya. O'qituvchi. T. 1999 y.
6. E.G'oziyev "Tarbiyalanuvchilarni o'quv faoliyatini boshqarish" T. 1998.
7. E.Z.Usmonova "Tarbiyalanuvchilarda mustaqil tafakkurni qanday shakllantirish mumkin?" T. 2009 y.

